

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 1999-2000

14 OCTOBRE 1999

Proposition de loi insérant dans le Code civil un article 1383*bis* et un article 1384*bis* relatifs à la responsabilité, au devoir d'organisation et au devoir de surveillance des personnes qui ont bénévolement des mineurs d'âge sous leur garde dans le cadre d'associations de jeunesse (1)

(Déposée par MM. Patrik Vankrunkelsven et Chris Vandenbroeke)

DÉVELOPPEMENTS

La responsabilité des animateurs de jeunesse en cas d'accident est souvent source de poursuites judiciaires. L'on s'interroge, dès lors, sérieusement dans les milieux dirigeants des associations de jeunesse. Quant aux parents des animateurs, ils sont en proie à l'incertitude en ce qui concerne la responsabilité qui incombe à leur fils ou à leur fille.

Les poursuites sont engagées, en l'espèce, en application de l'article 418 du Code pénal qui est rédigé comme suit: «Est coupable d'homicide ou de lésion involontaires, celui qui a causé le mal par défaut de prévoyance ou de précaution, mais sans intention d'attenter à la personne d'autrui.» Cette disposition est assortie de trois conditions.

La première est une condition absolue qui veut qu'il n'y a responsabilité que si une faute a été commise.

(1) La présente proposition de loi a déjà été déposée au Sénat le 22 mars 1996, sous le numéro 1-303/1 - 1995/1996.

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 1999-2000

14 OKTOBER 1999

Wetsvoorstel houdende invoeging van de artikelen 1383*bis* en 1384*bis* in het Burgerlijk Wetboek, inzake de aansprakelijkheid, organisatie- en toezichtsplicht van personen die onbezoldigd en op vrijwillige basis toezicht uitoefenen op minderjarige kinderen in het kader van jeugdverenigingen (1)

(Ingediend door de heren Patrik Vankrunkelsven en Chris Vandenbroeke)

TOELICHTING

De aansprakelijkheid van jeugdleiders bij ongevallen mondt vaak uit in gerechtelijke vervolging. In leiderskringen van jeugdverenigingen rijzen ernstige vragen. Bij ouders heerst onzekerheid over de verantwoordelijkheid die op zoon of dochter rust.

De vervolging gebeurt op grond van artikel 418 van het Strafwetboek: «Schuldig aan onopzettelijk doden of aan onopzettelijk toebrengen van letsel is hij die het kwaad veroorzaakt door gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg, maar zonder het oogmerk om de persoon van een ander aan te randen.» Hiernaan zijn drie vereisten gekoppeld.

Absolute voorwaarde voor de aansprakelijkheid is dat een fout wordt begaan.

(1) Dit wetsvoorstel werd reeds in de Senaat ingediend op 22 maart 1996, onder het nummer 1-303/1 - 1995/1996.

Selon une jurisprudence constante, toute faute, aussi légère soit-elle, peut engendrer un défaut de prévoyance ou de précaution au sens de l'article 418 du Code pénal (voir Cass. 27 septembre 1985, A.C. 1985-1986, 96 & 16 décembre 1920, *Pas.* 1921, I, 65, avec note T.H.). La Cour de cassation a toutefois modifié son point de vue dans son arrêt du 26 octobre 1990 (*Pas.* 1991/2, n° 110, I, 216), selon lequel la faute visée à l'article 418 du Code pénal est celle dont il est question aux articles 1382 et 1383 du Code civil. Cela signifie que l'on prend en considération non plus la faute la plus légère, mais la *culpa levis*, c'est-à-dire la faute liée éventuellement aux actes du bon père de famille, qui fait de son mieux mais qui n'est pas un surhomme capable de prodiges.

Selon la deuxième condition, qui est tout aussi absolue, la faute doit être la cause directe de la lésion (Schuind, *Traité*, I, 390). Il y a lieu de se référer à cet égard à l'arrêt de la Cour de cassation du 3 avril 1987, *Pas.* 1987/78, n° 461, I, 920, selon lequel le juge ne peut condamner le prévenu du chef de blessures involontaires que s'il peut affirmer avec certitude que, sans le défaut de prévoyance ou de précaution imputé au prévenu, l'accident ne se serait pas produit comme il s'est réalisé *in concreto*. La note en bas de page de cet arrêt renvoie à l'arrêt de la Cour de cassation du 26 avril 1978, *Pas.* 1978, I, 978.

Selon la jurisprudence de la Cour de cassation, les conditions absolues qui doivent être remplies pour qu'il y ait responsabilité pénale sont donc les suivantes: il doit y avoir une faute effective au sens de l'article 1382 du Code civil et caractérisée par le fait qu'elle constitue une cause à ce point certaine de l'accident que, sans elle, l'accident ne se serait pas produit.

Les conditions qui doivent être réunies pour qu'il y ait responsabilité civile déterminent indirectement la responsabilité pénale. La faute visée à l'article 418 du Code pénal est celle dont il est question aux articles 1382 et 1383 du Code civil.

L'article 1382 du Code civil dispose que « tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer ».

L'article 1383 du même Code est rédigé comme suit: « Chacun est responsable du dommage qu'il a causé non seulement par son fait, mais encore par sa négligence ou par son imprudence. »

Les animateurs de jeunesse font preuve de négligence et d'imprudence, lorsqu'ils manquent à leur devoir d'organisation et à leur devoir de surveillance. Le devoir d'organisation implique, pour eux, l'obligation de prévoir et de prévenir le plus possible de dangers. Cela signifie qu'au cours de la préparation d'une activité, ils doivent prévoir suffisamment

Een vaste rechtspraak stelt dat elke fout, hoe licht ook, een gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg in de zin van artikel 418 van het Strafwetboek kan opleveren (zie Cass. 27 september 1985, A.C. 1985-1986, 96 & 16 december 1920, *Pas.* 1921, I, 65 met noot T.H.). Het Hof van Cassatie heeft nochtans zijn standpunt gewijzigd in het arrest van 26 oktober 1990 (*Pas.* 1991/2, nr. 110, I, 216) dat stipuleert dat de fout van artikel 418 van het Strafwetboek die is van de artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek. Dat betekent dat niet meer de lichtste fout in aanmerking genomen wordt maar de *culpa levis*, te weten de fout, getoetst aan de handelingen van de goede huisvader, die zijn best doet, maar geen superman is die alles kan.

Absolute voorwaarde is tevens dat de fout de rechtstreekse oorzaak moet zijn van het letsel (Schuind, *Traité*, I, 390, en Cass., 3 april 1987, *Pas.* 1987/78, nr. 461, I, 920). Dit arrest stelt dat de rechter de beklagde wegens het onopzettelijk toebrengen van verwondingen slechts dan kan veroordelen, wanneer hij met zekerheid kan stellen dat het ongeval zonder het aan de beklagde ten laste gelegde gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg niet zou gebeurd zijn, zoals het zich in concreto heeft voorgedaan. De voetnoot bij dit arrest verwijst naar de cassatierechtspraak van 26 april 1978, *Pas.* 1978, I, 978.

Uit de cassatierechtspraak blijkt derhalve dat de absolute voorwaarden voor strafrechtelijke aansprakelijkheid zijn: een werkelijke fout in de zin van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek, die zo gekarakteriseerd moet zijn dat die fout een zekere oorzaak is van het ongeval, zelfs in die mate dat zonder de fout het ongeval zich niet zou hebben voorgedaan.

De criteria voor de burgerlijke aansprakelijkheid zijn onrechtstreeks bepalend voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid. De fout van artikel 418 van het Strafwetboek, is die van de artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek.

Artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek stelt: « Elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden. »

Artikel 1383 van het Burgerlijk Wetboek luidt: « Ieder is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke hij door zijn daad, maar ook voor die welke hij door zijn nalatigheid of door zijn onvoorzichtigheid heeft veroorzaakt. »

Jeugdleiders zijn in hun optreden nalatig en onvoorzichtig, wanneer zij niet voldoen aan de organisatieplicht en de toezichtsplicht. De organisatieplicht houdt in dat de jeugdleader de plicht heeft om zoveel mogelijk gevaren te voorzien en uit te sluiten. Dat betekent dat de leiding, bij de voorbereiding van de activiteit, voldoende aandacht moet hebben voor

les dangers possibles et prendre des précautions très concrètes. Le devoir de surveillance implique, pour les animateurs de jeunesse, l'obligation de veiller à ce que les membres ne s'exposent pas eux-mêmes à des dangers. Il convient d'inscrire ces deux notions dans le Code civil, pour préciser la portée de la responsabilité des animateurs de jeunesse en cas de négligence ou d'imprudence et pour valoriser leur engagement volontaire.

Pour déterminer le défaut de précaution ou de prévoyance, le juge examine si le prévenu a pris les mesures de précaution que l'on pouvait attendre, dans les mêmes circonstances de fait, d'une personne normale, prudente et raisonnable. L'on peut procéder aux mêmes vérifications en ce qui concerne l'exercice du devoir d'organisation et de surveillance.

L'article 1384 du Code civil règle la responsabilité civile pour les actes de tiers: «On est responsable non seulement du dommage que l'on cause par son propre fait, mais encore de celui qui est causé par le fait des personnes dont on doit répondre, ou des choses que l'on a sous sa garde.»

En ce sens, trois conditions doivent être réunies: il doit y avoir eu un comportement coupable ou négligent, un dommage doit avoir été causé et l'on doit pouvoir établir un lien causal entre le comportement coupable et le dommage occasionné.

Il faut toutefois ramener à de justes proportions la responsabilité qui incombe aux dirigeants des associations de jeunesse. Les animateurs doivent, certes, remplir leurs obligations en connaissance de cause et en faisant preuve de prudence, mais il convient de valoriser leur engagement volontaire en précisant qu'ils ne peuvent être rendus responsables que d'une faute grave ou intentionnelle qu'ils auraient commise au cours de leur surveillance.

En effet, les animateurs de jeunesse ne sont pas des surhommes.

*
* *

PROPOSITION DE LOI

Article 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 78 de la Constitution.

mogelijke gevaren, en heel concrete voorzorgen moet nemen. De toezichtsplicht houdt in dat de jeugdleider er moet voor zorgen dat leden zichzelf niet in gevaar brengen. Deze twee begrippen dienen opgenomen te worden in het Burgerlijk Wetboek om de aansprakelijkheid van jeugdleiders door nalatigheid of onvoorzichtigheid te duiden en ter waardering van hun vrijwillig engagement.

Bij de bepaling van het gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid gaat de rechter na of de beklagde die voorzorgsmaatregelen heeft genomen welke onder dezelfde feitelijke omstandigheden van een normaal, voorzichtig en redelijk mens konden worden verwacht. *Idem dito* kan dit worden nagegaan voor wat het uitoefenen van de organisatie- en toezichtsplicht betreft.

Artikel 1384 van het Burgerlijk Wetboek regelt de burgerlijke aansprakelijkheid voor de daden van anderen: «Men is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke men veroorzaakt door zijn eigen daad maar ook voor die welke veroorzaakt wordt door de daad van personen voor wie men moet instaan, of van zaken die men onder zijn bewaring heeft.»

Hiertoe moeten drie voorwaarden vervuld zijn: er moet een schuldige of een nalatige gedraging zijn, er moet schade zijn ontstaan en men moet een oorzake-lijk verband tussen de schuldige gedraging en de ontstane schade kunnen aantonen.

De verantwoordelijkheid van de jeugdleiding moet echter tot de juiste proporties worden teruggebracht. De jeugdleiders moeten weliswaar bewust en voorzichtig aan hun plichten voldoen, maar hun vrijwillig engagement dient in die zin te worden gewaardeerd dat ze enkel aansprakelijk kunnen gesteld worden voor een zware of opzettelijke fout bij hun toezicht.

Jeugdleiders zijn immers geen supermensen.

Patrik VANKRUNKELSVEN.
Chris VANDENBROECKE.

*
* *

WETSVORSTEL

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

Art. 2

Dans le Code civil est inséré un article 1383*bis* rédigé comme suit :

« *Article 1383bis.* — Par dérogation à l'article 1383, les personnes qui ont bénévolement des mineurs d'âge sous leur garde dans le cadre d'associations de jeunesse ne sont responsables que si leur négligence ou leur imprudence résulte de l'inobservation du devoir d'organisation et de surveillance. Le devoir d'organisation implique l'obligation de prévoir et de prévenir le plus possible de dangers. Le devoir de surveillance implique l'obligation de veiller à ce que les membres ne s'exposent pas eux-mêmes à des dangers. Pour déterminer l'inobservation du devoir d'organisation et de surveillance, il y a lieu d'examiner si le prévenu a pris les mesures de précaution que l'on aurait pu attendre, dans les mêmes circonstances de fait, d'une personne normale, prudente et raisonnable. »

Art. 3

Dans le même Code est inséré un article 1384*bis* rédigé comme suit :

« *Article 1384bis.* — Par dérogation à l'article 1384, les personnes autres que les pères et mères, les maîtres, les commettants, les instituteurs et les artisans au sens de l'article 1384, qui surveillent bénévolement des mineurs d'âge dans le cadre d'associations de jeunesse ne sont responsables que de leurs fautes intentionnelles ou graves. »

Art. 2

In het Burgerlijk Wetboek wordt een artikel 1383*bis* ingevoegd, luidende :

« *Artikel 1383bis.* — In afwijking van artikel 1383 zijn personen die onbezoldigd en op vrijwillige basis toezicht uitoefenen op minderjarige kinderen in het kader van verenigingen voor jeugd, enkel aansprakelijk wanneer de nalatigheid of onvoorzichtigheid het gevolg is van het niet uitoefenen van de organisatie- en toezichtsplicht. De organisatieplicht houdt de plicht in om zoveel mogelijk gevaren te voorzien en uit te sluiten. De toezichtsplicht houdt de plicht in ervoor te zorgen dat leden zichzelf niet in gevaar brengen. Bij de bepaling van het niet uitoefenen van de organisatie- en toezichtsplicht dient nagegaan te worden of de beklaagde die voorzorgsmaatregelen heeft genomen die onder dezelfde feitelijke omstandigheden van een normaal, voorzichtig en redelijk mens konden worden verwacht. »

Art. 3

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 1384*bis* ingevoegd, luidende :

« *Artikel 1384bis.* — In afwijking van artikel 1384 zijn personen, andere dan de ouders, meesters, zij die anderen aanstellen, onderwijzers en ambachtslieden zoals bepaald in artikel 1384, die onbezoldigd en op vrijwillige basis toezicht uitoefenen op minderjarige kinderen in het kader van verenigingen voor jeugd, enkel aansprakelijk voor hun opzettelijke of zware fout. »

Patrik VANKRUNKELSVEN.
Chris VANDENBROEKE.